

УДК 34(062.13)(477.82)

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2025-1/5>

ВОЛИНСЬКИЙ СТАТУТ 1566 Р. ЯК ВЗІРЕЦЬ ПРОГРЕСИВНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ

Яцишин Михайло Михайлович,

доктор юридичних наук, професор,
професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0003-4502-9563
Researcher ID: E-1252-2019

Смолюк Артем Іванович,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри загальної педагогіки,
психології та методики початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

У статті аргументовано, що статuti Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588 – зводи законів Великого князівства Литовського, створені на основі місцевого литовського, білоруського, українського (руського) права та відповідної останньому судової практики. Джерелами Статутів також були положення «Руської Правди», німецьких і польських судєб-ників та певні норми римського права. Найпрогресивніші й найдосконаліші зводи законів XVI століття, (на відміну від судєбників Європи та Московії, що узаконювали норми лише кримінального права), об'єднували воєдино основні положення державного, цивільного, сімейного, земельного, військового, кримінального, процесуального права і проголошували чинність уніфікованих правових норм на всій території держави – Великого князівства Литовського. Також це були перші в Європі цілком світські зводи законів, які не включали канонів церковного права та обстоювали, перш за все, особисті, майнові і політичні права князів і шляхти. Статuti, разом із тим, були і кодексами станового суспільства, містили прогресивні правові й політичні ідеї: відповідальність судів перед законом, право особи на адвокатський захист, персональну відповідальність правопорушника (а не його родини), рівні права представників різних етносів, конфесій та соціальних станів, захист особистості та майнових прав жінок тощо. Акцентовано, що Другий Литовський статут в історико-правовій науці називають часто «Волинським», оскільки важливу та особливу роль при його укладанні відіграла саме волинська шляхта, яка в даному правовому документі збільшила та закріпила свої права і привілеї. Статут 1566 р. на високому рівні кодифікаційної техніки завершив розвиток Великого князівства Литовського як держави, де панувало право, підтвердивши цикл реформ, що передували оголошенню самого Статуту. Зроблено висновок, що серед іншого Статут 1566 року (Волинський статут) чітко визначив основні повноваження верховного правителя держави великого князя і фактично здійснив адміністративну реформу у Великому Королівстві Литовському, передбачав виокремлення судової гілки влади через функціонування повітових судів (земських судів, гродських судів, підкоморських судів), урівняв у правах князів-магнатів і шляхту, утвердив ідею станової шляхетської держави, уніфікував розрізнену правову термінологію та надавав абсолютний пріоритет писаному праву.

Ключові слова: Статuti Великого князівства Литовського, Другий Литовський статут, Волинський статут, Статут 1529 року, Статут 1566 року.

Yatsyshyn Mykhailo, Smoliuk Artem. The Volyn Statute of 1566 as a model of the progressive European legal tradition

It is noted that the statutes of the Grand Duchy of Lithuania of 1529, 1566, 1588 are the codes of laws of the Grand Duchy of Lithuania, created on the basis of local Lithuanian, Belarusian, Ukrainian (Russian) law and court practice corresponding to the latter. The sources of the Statutes were also the provisions of «Ruska Pravda», German and Polish judges and certain

norms of Roman law. The most progressive and perfect codes of law of the 16th century, in contrast to the judges of Europe and Russia (which legitimized the norms of criminal law only), united together the main provisions of state, civil, family, land, military, criminal, procedural law and declared the validity of unified legal norms on the entire territory of the state – the Grand Duchy of Lithuania.

These were also the first completely secular codes of law in Europe, which did not include the canons of church law and defended, first of all, the personal, property and political rights of princes and nobility. political ideas: the responsibility of courts before the law, the right of a person to legal protection, the personal responsibility of the offender (and not his family), equal rights of representatives of different ethnic groups, confessions and social statuses, protection of the personality and property rights of women, etc.

It is emphasized that the second Lithuanian charter is often called «Volyn» in historical and legal science, since the Volyn nobility, who increased and consolidated their rights and privileges, played an important and special role in its conclusion. The Statute of 1566 at a high level of codification technology completed the development of the Grand Duchy of Lithuania as a legal state, confirming the cycle of reforms that preceded the announcement of the Statute itself.

It was concluded that, among other things, the Statute of 1566 clearly defined the main powers of the supreme ruler of the state of the Grand Duke and actually carried out an administrative reform in the Great Kingdom of Lithuania, provided for the separation of the judicial branch of power through the functioning of county courts (zemsky courts, city courts, subchamber courts), equalized in the rights of princes-magnates and nobility, approved the idea of a state noble state, unified different legal terminology and gave absolute priority to written law.

Key words: Statutes of the Grand Duchy of Lithuania, Second Lithuanian Statute, Volyn Statute, Statute 1529, Statute 1566.

В процесі вивчення бази українського руського законодавства, особливої уваги потребує дослідження джерел права на всіх етапах державотворення та подальшої правотворчої діяльності, яка відбувалася на теренах України. Періодом реформування правової системи є розвиток правових відносин на українських землях Великого князівства Литовського з другої половини XV ст. Історичним зразком поєднання європейської та давньоруської систем права був Литовський Статут, який відомий в трьох редакціях, усі три Статути знаходились у безпосередньому зв'язку один з одним.

Статути Великого князівства Литовського – основний кодекс права Великого князівства Литовського, Руського, Жемайтійського. Видавався в трьох основних редакціях 1529, 1566 і 1588 років, які відомі як Литовські статути. Джерелами Литовського статуту були звичаєве литовське, білоруське, українське право, відповідна місцева судова практика, «Руська правда», польські судєбники та кодекси інших держав. Окрім того, Статути Великого князівства Литовського увібрали у себе основні положення державного, цивільного, сімейного, кримінального й процесуального права князівства, норми римського, руського, польського

та німецького кодифікованого звичаєвого права, а його положення були чинними на землях Литви й України аж до середини XIX століття.

Литовський статут 1529 р. був фактично першим кодифікованим збірником положень та законів, що діяли на землях Речі Посполитої. Прогресивність даного продукту законотворення полягала в застосуванні систематизації законів в єдиному документі, що фактично являвся кодексом, в котрому поєднувалися існуючі на той час галузі права. Згідно з припущенням Н. А. Максименка, Старий Литовський статут ввібрав в собі основні правові норми попереднього законодавства, юрисдикція котрого поширювалася на всі Руські та Литовські землі [1].

Хоча в Статуті 1529 року і передбачалося збереження привілеїв і пільг в галузі кримінального права для панівних верств населення, проте його норми проголошували загальний правопорядок, що, безумовно, було значним кроком для розвитку тогочасного права. Так, в статті сьомій розділу першого проголошувався принцип відповідальності тільки за свою провину, принцип призначення покарання тільки особам, вина яких встановлена в судовому порядку. Подібні прогресивні принципи містяться і в нормах наступних артику-

лів. Це означає, що вони стали базовими принципами кримінального права XVI ст.

Законодавець у Статуті 1529 р. вмістив нові для кримінального права принципи і продовжив розвивати попередні, зокрема, на законодавчому рівні була проголошена рівність всіх вільних людей перед законом, притягнення до відповідальності тільки в судовому порядку та індивідуалізація покарання [1].

Статут 1529 року містив ряд прогресивних норм, у яких знайшли своє відображення ідеї гуманізму. Так, у статті 7 розділу I проголошувалось, що ніхто не повинен нести покарання за чужу провину, а кримінальні покарання слід виносити тільки тим особам, винність яких встановлено судом. У статті 27 розділу VII встановлювались терміни давності кримінального переслідування: за найбільш тяжкі злочини – 10 років; за менш тяжкі злочини – 3 роки. У статті 7 розділу VII була проведена спроба обмежити джерела кріпацтва («холопства»). Вільна людина за скоєння злочину не повинна була потрапити у довічне закріпачення [1].

У Першому Литовському Статуті були також передбачені окремі принципи здійснення судочинства. Так, наприклад, проголошувалось правило, за котрим суб'єкти права та учасники судових процесів більше не мали поділу за майновим статусом і повинні бути судимі тільки за положеннями, викладеними у Статуті. Перший Статут передбачав принцип гласності здійснення судочинства, формальної рівності сторін у процесі, право обвинуваченого на захист за участю адвоката.

Однак, на противагу зазначеним прогресивним нормам також гарантувалось право збереження привілеїв та пільг знаті. На практиці це призводило до цілковитого нехтування правами переважної більшості населення та концентрації всієї повноти прав у руках заможних верств. Фактично за ними закріплювалась необмежена та постійна влада над селянами. Залежне становище останніх було відображено у нормі про фактично повну безправність селянина та прирівняння його до власності магната чи шляхтича без збереження за ним особистих прав. Так, зокрема за вбивство селянина, винний повинен був заплатити лише «головщину» (певну суму

грошей) його власнику, яка повинна була покрити збитки, завдані пану [1]. Проте, навіть формальне проголошення рівності прав населення незалежно від майнового та соціального статусу у зазначений період вже було прогресивним та демонструвало високий розвиток правової думки.

Положення Першого Статуту також передбачали можливість залучення до судового процесу адвоката. Ним міг бути тільки шляхтич, уродженець Великого князівства Литовського, який мав нерухоме майно (тобто був «осілим») та мав дозвіл суду на заняття адвокатською практикою, а також характеризувався пристойною поведінкою. Обов'язковою умовою для заняття адвокатською діяльністю було знання не лише загальних законів, котрі діяли у державі, але й знання місцевого права. Окрім участі адвоката, для захисту прав сторони дозволялось процесуальне правонаступництво, тобто передача прав та обов'язків від однієї особи до іншої [1].

Статут 1529 року встановлював та регламентував судово-процесуальне право. Суд був основним органом охорони правопорядку. Його діяльність була направлена на обмеження свавілля окремих підданих та підвищення авторитету права. Суд у той час знаходився у центрі суспільного життя шляхти. Вся судова система Великого князівства Литовського за Статутом 1529 року будувалась за родовим принципом з урахуванням соціального стану. Найвищим судом у державі був великокняжий суд. До його складу входили великий князь з панами-радниками. В певних випадках верховний суд чинили самі пани-радники, за дорученням Великого князя Литовського. До юрисдикції великокняжого суду входили справи феодалів і дуже рідко справи простолюдинів. Судові функції на місцях виконували посадові особи місцевого управління, а саме, воєводи, старости, державці [1].

Перелічені категорії державослужбовців здійснювали судочинство самостійно або ж могли делегувати функції своїм намісникам, призначеним з кола місцевої шляхти. Такі суди розглядали судові питання стосовно шляхти, адже суд над залежними особами здійснювався панами. Окрім справи відносно простих людей

розглядались копними судами. Міщани судились у війтівсько-копних судах.

Статутом 1529 р. передбачалася чітка та структурована система покарань. Як зазначає Г. Демченко, за Першим Литовським Статутом покарання представляло здебільшого засіб компенсації шкоди, завданої потерпілому. Лише в певних випадках воно було спрямоване як вплив на волю та світогляд злочинця, а мета залякування практично не переслідувалася [2]. У зв'язку з цим, основною формою стали саме майнові покарання, які були першочергово спрямовані на компенсацію збитків завданих потерпілому, також враховувалась потреба компенсації для громадськості у вигляді спеціалізованих штрафів на користь влади.

Соціально-економічні зміни, що відбувалися в середині XVI ст., спричинили необхідність внесення змін до законодавства, адже змінювалося економічне й політичне значення шляхетського стану для держави, оскільки в цей період саме шляхта являла собою головну опору державності.

З огляду на це, I литовський статут був, безперечно, підсумком певної боротьби між магнатами та шляхтою й фіксував ту сукупність прав і привілеїв, які здобула собі шляхетська верства. Серед іншого, шляхту не можна було карати без судового публічного процесу; питання землеволодіння як основа могутності та економічного благополуччя шляхти в даний період було доволі якісно закріплено правовими нормами Статуту. Зокрема, було визначено право набувальної давності на землю, встановлені обов'язки землеволодільця перед державою, були прописані правила застави землеволодінь, також нормувався ринок землі [3].

Варто зазначити, що темою Литовських статутів займалося чимало дослідників, що розглядали Литовський статут з юридичної точки зору, серед яких варто відзначити М. Ф. Владимирського-Буданова, Д. П. Пашука, Ф. Д. Гончаренка, В. С. Кульчицького, М. К. Любавського, Ф. І. Леонтовича, П. П. Музиченка, А. П. Ткача, Б. Й. Тищика, І. Я. Терлюка, І. Б. Усенка, М. Н. Ясинського, Ю. С. Шемшученка та інших [3].

Таким чином, Перший Литовський статут послужив міцною основою для розви-

тку наступного законодавства та був головним джерелом при підготовці Литовського статуту 1566 р. Для розроблення проєкту Другого Литовського (в історико-правовій науці його називають часто «Волинським» з огляду на особливу роль волинської шляхти при його укладанні) статуту було створено комісію з 10 осіб (5 католиків і 5 православних). Статут затверджено сеймом 1564 року, але він набув чинності лише 1566 р. У новій редакції так званого «Волинського» статуту 1566 року знайшов відображення процес збільшення шляхетських прав і привілеїв, а також бажання шляхти закріпити ці права у кодексі. Статут мав вже 14 розділів і 366 артикулів. Система й розподіл лишилися ті самі, але значно розширено розділ про шляхетські права й карні злочини. Особливу увагу привертає судовий розділ [4].

Серед іншого, Волинський статут здійснив адміністративно-політичну реформу держави (поділ на повіти), а також розширив привілеї рядової шляхти. До сейму введено, поруч з вищою палатою (панирада), представників рядової шляхти – повітових послів. Цей кодекс є юридичним оформленням панівної ролі шляхти в державі й подальшого обмеження прав селянства (в містах було чинним т. зв. магдебурзьке право). Як Віленський привілей 1563 року, так і друга редакція Статуту були досягненням насамперед протестантської шляхти і магнатів, які брали дієву участь у створенні обох документів.

Статут 1566 р. на високому рівні кодифікаційної техніки завершив розвиток Великого князівства Литовського як правової держави, підтвердивши цикл реформ, що передували оголошенню самого Статуту. Відкриває цю низку актів королівський привілей 1563 р. про скасування обмежень православних порівняно з католиками (це мало, як уже зазначалося, радше моральне, ніж юридичне значення). Наступний крок – це Більський привілей 1564 р., за яким і для магнатів, і для шляхти запроваджувалися спільні виборні шляхетські суди за зразком земського судочинства в Польщі.

Розвиваючи початі реформи, Віленський привілей 1565 р. проголосив створення регулярних повітових сеймиків та вальних сеймів із правом шляхти «на

містцях гловнійших повітом... зъездчатися, радити, обмовляти й обмишляти». Утворення земських судів і повітових сеймиків вимагало уточнення адміністративно-територіального поділу держави, що тоді ж було проведене й зафіксоване у так званому «Списанні повітов Великомо князства Литовского й владников в них» [5].

Згідно з новим адміністративним поділом, на теренах майбутньої України встановлено такі адміністративні одиниці-воєводства: Київське – з двома судовими (Київським і Мозирським) і двома несудовими (Житомирським і Овруцьким) повітами; Волинське – з Луцьким, Володимирським і Крем'янецьким судовими повітами; Брацлавське – з одним судовим повітом (Брацлавським) і одним несудовим (Вінницьким), а також Підляське та Берестейське (з Пінськом). Цей поділ, що з незначними змінами проіснував до кінця XVIII ст., безпосередньо торкався й політичних прав шляхти, бо лише володіння «осілістю», тобто маєтком, у конкретному повіті служило підставою для участі в місцевих сеймиках і надавало право голосу в земських самоврядних органах.

У такий спосіб Другий Литовський Статут 1566 р. радикально зреформував усю систему органів влади й управління, остаточно утвердивши ідею самоврядної та шляхетської держави, зближеної в типі основних політичних структур із Польським королівством. Окрім того, Другий Статут продемонстрував високий рівень системної правничої думки.

Окрім судів державних та статutowих, серед українського й білоруського населення утворювався народний (громадський) суд, відомий під назвою «копи». Копний суд стояв у тісному зв'язку зі старим вічевим зібранням. Населення певної території складало певного роду союз для охорони себе від злочинних елементів і боротьби з ними. Коли хтось помічав злочин або сам ставав його жертвою, то скликав «копу», тобто віче всіх правоспроможних осіб своєї округи, які мусили з'являтися самі або присилати заступників, щоб учинити слідство й суд. Звичайно, перші копні збори, що мали завдання провести слідство по гарячому сліду, складались з ближчих сусідів і носили назву «гарячої копи». Потім вже сходилась

велика копа, де збиралися всі члени округу в урочистій обстановці, дотримуючись певних обрядів і формальностей відбувався судовий процес та виносився присуд (на словах або письмово) [6].

До компетенцій копного суду належали майже усі карні й цивільні справи, які могли виникнути серед населення. До копного суду могли звертатися всі стани суспільства. Копний суд передавав справу до вищої інстанції – до суду громадського, туди ж можна було й апелювати на його вироки. Більшість дослідників відносить початок копного права до часів «Руської правди», тобто до XI–XII століть, і взагалі підкреслює тісний внутрішній зв'язок між копними судами й громадськими вічевими судами старої Русі [8].

Варто наголосити, що у результаті реформи, передбаченої Другим Литовським статутом, судова реформа на українських теренах зазнала серйозних змін. Так, у період існування Волинського воєводства державні суди були представлені гродськими, земськими та підкоморськими судами, а також Капутровим судом та Луцьким трибуналом.

Практика застосування Литовських статутів на українських землях у XIV–XIX ст. засвідчила, що місцеві феодали часто використовували заставу як форму тимчасового володіння людьми. Феодальна залежні селяни, які перебували під заставою, називалися «заставними». Третій Литовський статут 1588 р. визначив порядок оцінки людей і передання їх у володіння іншим особам унаслідок стягнень із поміщика за борговими зобов'язаннями. Кожен Литовський статут містив окремий розділ про застави: у Першому Литовському статуті це був десятий розділ, а в Другому та Третньому – сьомий.

Для регулювання заставно зобов'язальних правовідносин у Литовських статутах вживали спеціальні юридичні терміни: «застава», «заставить», «закупать», «речь заставная», «имение закупленное». Особа, яка віддавала своє майно під заставу, тобто заставодавець, іменувався у Литовських статутах – «хто речь заставную заставиль», а заставодержатель – «хто маючи оть кого заставе имение». Заставодавець мав бути власником майна, переданого в заставу. Вдова, що

отримувала маєток як «віно», також мала право здати його під заставу. Заставодержатель мав право вчинити субзаставу, тобто заставити заставлене йому майно іншій особі. За загальним правилом, у ролі заставодержателів виступали шляхтичі, однак, крім них, цю функцію могли виконувати інші люди – купці, міщани християнської віри, а також євреї. У ст. 7 сьомого розділу Третього Литовського статуту зазначалося: «Теж купці, міщани і євреї зі шляхти реєстрами боргів ніяких вимагати не повинні, і не зможуть, крім як за записами певними...» [9, с. 261].

Застава – вид забезпечення зобов'язання – набувала чинності через укладання договору позики. Застава, згідно з правовими нормами Литовських статутів була умовою договору позики, а не самостійною цивільно-правовою угодою. Литовські статuti вимагали письмової форми запису про заставу, який занотовувався в судові книги. Цей практичний захід забезпечував чіткий порядок вирішення судом спорів, що могли виникнути на підставі заставних відносин.

Рухомі речі могли передаватися під заставу без письмового засвідчення посадових осіб. Натомість запис про заставу нерухомого майна мав містити підписи та печатки заставодавця і трьох або чотирьох свідків. Записи про заставу занотовували в судові книги земських судів. Між сесіями земського суду судові книги буди закриті, тому дозволялося в міжсесійний період за необхідності вносити записи про заставу в книги градських судів, а потім, на черговій сесії земського суду, цей запис занотовували також у його судові книги [10, с. 120].

Законодавство Великого князівства Литовського, а відтак Речі Посполитої, передбачало, що заставодержатель, упродовж дії застави, мав право користуватися заставленим маєтком, а отже, отримував з нього прибутки. Він також мав право поліпшити його стан, а після припинення застави заставодавець повинен був повернути йому витрачені на це кошти. За погіршення стану заставленого майна заставодержатель не відповідав, якщо це відбувалося не з його вини. Початком користування заставодержателя заставленим майном вважався час проведення

процедури вводу у володіння. Заставодержатель також мав право передати свої права третій особі без згоди заставодавця. Тобто заставодавець мав право провести цесію – цивільно-правову дію, рецесовану в Литовських статутах з римського приватного права. Передбачалися випадки, коли застава могла бути припинена: виконання основного боргового зобов'язання за договором, про яке передбачалась застава як його забезпечення; завершення строку, на який її було укладено. Смерть учасників застави не мала наслідком припинення цього виду забезпечення виконання зобов'язань.

Факт створення і функціонування Луцького трибуналу, який виступав найвищою апеляційною інстанцією для гродських, земських, підкоморських судів, а також позовів шляхти свідчить про факт збереження значної долі самостійності та обособленості місцевої громади, яка не піддавалась колонізації після Люблінської унії 1569 року. Юрисдикція цієї апеляційної інстанції поширювалась на Волинське, Брацлавське, Київське воєводства і в своїй судовій діяльності використовувала не польські закони, а Литовські статuti, в першу чергу Волинський 1566 року та Новий Литовський Статут 1588 року. В короткий історичний період Луцький трибунал мав повну незалежність у внутрішніх справах, користуючись автономією в галузі діючого законодавства і функціонування суду, вносячи навіть зміни в Литовські Статuti [7].

Важливим є також факт ведення судового діловодства староруською мовою, що підтверджує вище викладену тезу про автономію правової системи українських воєводств у складі Речі Посполитої після Люблінської унії. Проте, як стверджує А. О. Гурбик, на практиці Луцький трибунал був реальною апеляційною інстанцією переважно для волинських судів (Луцького, Кременецького і Володимирського повітів) і не набув значного авторитету у шляхти інших українських воєводств [8]. Більшість української шляхти і духівництво не підтримало ідею власного трибуналу. Про це свідчить і представництво у складі Луцького трибуналу.

Луцький трибунал першочергово повинен був засідати у кількості 33 суддів-депутатів. Розподіл представників суддів по

воєводствах, які підпадали під його юрисдикцію, був нерівномірний. Найбільша кількість суддів-депутатів представило Волинське воєводство, яке делегувало 25 осіб, натомість Брацлавське і Київське воєводство делегувало лише по 4 представники. Термін повноважень Луцького Трибуналу визнавався протягом одного року. Однак, на практиці в такому складі Луцький Трибунал не збирався жодного разу. Більшість дослідників сходяться на тому, що його компетенція поширювалась лише на три повіти Волинського воєводства, зокрема Луцький, Волинський і Кременецький. Проте, на жаль, в силу різних причин діяльність Луцького Трибуналу була недовгою та не залишила помітного сліду в історії судострою та судочинства [7].

Гродські суди здебільшого розглядали кримінальні справи, земські – цивільні та виконували посвідчувальну функцію, у юрисдикції підкоморських судів перебували справи, які врегульовували земельні конфлікти. Каптуровий суд Волинського воєводства діяв у період безкоролів'я і тимчасово перебирав повноваження судів, що за традицією формувалися королем, а отже, не могли діяти за його відсутності. Характерною особливістю всіх зазначених вище судів було те, що вони формувалися шляхтою для шляхти, а отже були спрямовані на врегулювання конфліктів між представниками цієї верстви населення. Проте утворення розгалуженої системи судів, розширення їхньої компетенції та зміна підходів до формування кадрів було, беззаперечно, позитивним фактом та заклало основи незалежності та самоврядності судової системи [11].

Загалом Статути 1529, 1566, 1588 стали підсумком кодифікаційних законотворчих процесів/ініціатив, які об'єднали в єдиній державі всі землі, у тому числі й українські (до Люблінської унії 1569), Великого Королівства Литовського, юридично закріпили основи суспільного і державного ладу, а також правове становище станів і соціальних груп. Статути були укладені руською мовою (частина дослідників називає мову Статутів староукраїнською мовою або старобілоруською мовою). Перші два з них не публікувалися і поширювалися в рукописах, а Третій Статут було видруковано під наглядом канцлера Великого Королівства

Литовського Л. Сапіги друкарнею Мамоничів у Вільнюсі в листопаді 1588. Впродовж наступних дванадцяти років вийшло ще два накладу Статуту з тією ж датою (1588) [12].

З кінця XVI – початку XVII століття на українських землях Другий і Третій Статути застосовувалися паралельно досить тривалий період часу, а згодом перевагу мав лише Статут 1588 р. У подальшому в судово-правовій практиці застосовувався як опублікований Статут 1588, так і подальші переклади-редакції цього Статуту польською мовою – 1614, 1619 (під цією датою тим же видавцем Л. Мамоничем було зроблено кілька накладів у різні роки), 1648 (Варшавська королівська друкарня). Наступні польськомовні видання Третього Статуту (1693, 1744, 1786) побачили світ у Віленській академічній друкарні, а наклад 1819 р. – у віленській друкарні А. Марциновського [13].

Литовські статути були ознакою прогресивної європейської правової традиції, і на них посилялися як на прецедент у польських і лівонських судах. Крім того, вони мали значний вплив на кодифікацію російського правового кодексу «Соборне уложення» 1649 року. Після утворення союзу з Польщею, що включав як династичну унію (1385–1569), так і конфедеративну Річ Посполиту (1569–1795), Литовські статути стали найбільшим вираженням незалежності Великого князівства Литовського.

Таким чином, можемо резюмувати, що Литовський статут протягом кількох століть був основним збірником права в Україні, зокрема, з XVI ст. до 40-х років XIX ст., навіть у тій частині, яка була приєднана до Польщі, був головним джерелом українського права в Гетьманській Україні, а також став джерелом російського «Соборного уложення» (1649 р.), «Прав, за якими судиться малоросійський народ») та приватних українських кодифікаційних проєктів. На території Київської, Подільської та Волинської губерній чинність Литовського статуту було припинено сенатським указом від 25 червня 1840 р. У Лівобережній Україні 4 березня 1843 р. його було замінено Зводом законів Російської імперії, а деякі законоположення Литовського статуту були внесені до збірника законів Російської імперії і зберегли законну силу в Чернігівській і Полтавській губерніях аж до 1917 року.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Яцишин М. Нововведення в загальних положеннях кримінального права та майнових покараннях за Першим Литовським Статутом 1529 р. *Історико-правовий часопис: науковий журнал* / упоряд. О. Крикунов. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. №2(14). С. 3–6.
2. Демченко Г. Наказаніє по Литовському Статуту въ его трехъ редакціяхъ (1529, 1566 и 1588 гг.). Київ: Типографія Імператорскаго Университета св. Владимира, 1894. 276 с.
3. Яцишин М. Врегулювання володільницьких прав на землю за першим Литовським статутом. *Ювілейний збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Кульчицького з нагоди 100-річчя від дня народження* / за ред. д. ю. н., проф. І. Й. Бойка. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 136–141.
4. Другий (Волинський) Статут Великого князівства Литовського 1566 року. URL: <https://web.archive.org/web/20080613183638/http://litopys.org.ua/statut2/st1566.htm>
5. Литовські Статути (Перша і Друга редакції). *Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття*: навч. посібник з історії держави і права України. Львів, 2003. С. 122–138.
6. Статути Великого князівства Литовського. *Юридична енциклопедія*: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П-С. 736 с.
7. Яцишин М. Діяльність Луцького Трибуналу (1578–1589). *Історико-правовий часопис: науковий журнал* / упоряд. О. Крикунов. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. №2 (6). С. 21–24.
8. Гурбик А. О. Статути Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2012. Т. 9: Прил.-С. С. 834.
9. Жук В. В. Литовскне Статутъ как памятники украинского законодательства. Становлення правової держави в Україні: Проблеми та шляхи вдосконалення правового регулювання. 2001. Вип. 4. 245 с.
10. Майкут Х. В. Інститут забезпечення зобов'язань на українських землях за Статутами Великого князівства Литовського Х. В. Майкут Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип. 49. Одеса: Юридична література, 2009. 536 с.
11. Волинський статут. *Юридична енциклопедія*: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998–2004.
12. Кириличні списки Другого Литовського Статуту: палеографія, хронологія, кодикологія / А.-В. Паядайте-Васіляускене; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Л., 2004. 176 с.
13. Атаманова Н. В. Литовські статуты як історичні пам'ятки у системі вітчизняних джерел права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-1(1). С. 22–24.

REFERENCES:

1. Yatsyshyn, M. (2019). Novovvedennya v zahal'nykh polozhennyakh kryminal'noho prava ta maynovykh pokarannyakh za Pershym Lytovs'kym Statutom 1529 r. [Innovations in the general provisions of criminal law and property penalties according to the First Lithuanian Statute of 1529]. *Historical and legal journal: scientific journal* / edit. O. Krikunov. Lutsk: Eastern European national University named after Lesi Ukrainka, №2(14). С. 3–6. [in Ukrainian].
2. Demchenko, G. (1894). Nakazanie po Lytovs'komu Statutu v eho trekh redaktsiyakh (1529, 1566 y 1588 hh.) [Punishment according to the Lithuanian Statute in its three editions (1529, 1566 and 1588)]. Kyiv: Typography of the Imperial University of St. Vladimir, 276 p. [in Ukrainian].
3. Yatsyshyn, M. (2019). Vrehulyuvannya volodil'nyts'kykh prav na zemlyu za pershym Lytovs'kym statutom. [Settlement of ownership rights to land according to the first Lithuanian charter]. Jubilee collection of scientific papers in honor of Professor Volodymyr Semenovych

Kulchytsky on the occasion of the 100th anniversary of his birth / edited by D. Yu. n., prof. I. Y. Boyka. Lviv: LNU named after Ivan Franko. P. 136–141 [in Ukrainian].

4. Druhyy (Volyns'kyy) Statut Velykoho knyazivstva Lytovs'koho 1566 roku. [Second (Volyn) Statute of the Grand Duchy of Lithuania in 1566]. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20080613183638/http://litopys.org.ua/statut2/st1566.htm>. [in Ukrainian].

5. Lytovs'ki Statuty (Persha i Druha redaktsiyi). [Lithuanian Statutes (First and Second editions)]. (2003). *History of Ukrainian law from the earliest times to the 18th century: teaching. a guide to the history of the state and law of Ukraine*. Lviv, P. 122–138 [in Ukrainian].

6. Statuty Velykoho knyazivstva Lytovs'koho. [Statutes of the Grand Duchy of Lithuania]. (2003). *Legal encyclopedia*: [in 6 volumes] / ed. col.: Yu. S. Shemshuchenko (rep. editor) [etc.]. K.: Ukrainian encyclopedia named after M. P. Bazhana, T. 5: P-S. 736 p. [in Ukrainian].

7. Yatsyshyn, M. (2015). Diyal'nist' Luts'koho Trybunalu (1578-1589) [Activities of the Lutsk Tribunal (1578–1589)]. *Historical and legal journal: scientific journal* / edit. O. Krikunov. Lutsk: Eastern Europe. national University named after Lesi Ukrainka, No. 2 (6). P. 21–24 [in Ukrainian].

8. Gurbyk, A. O. (2012). Statuty Velykoho knyazivstva Lytovs'koho 1529, 1566, 1588. [Statutes of the Grand Duchy of Lithuania 1529, 1566, 1588]. *Encyclopedia of the history of Ukraine*: in 10 volumes / edited by: V. A. Smoliy (head) and others.; Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. K.: Naukova dumka, T. 9: Pril-S. P. 834 [in Ukrainian].

9. Zhuk, V.V. (2001). Lithuanian Statute as monuments of Ukrainian legislation V.V. Zhuk Formation of the rule of law in Ukraine: Problems and Ways to Improve Legal Regulation. Issue 4. 245 p.

10. Maikut, Kh. V. (2009). Institute of securing obligations on Ukrainian lands under the Statutes of the Grand Duchy of Lithuania Kh. V. Maikut Actual problems of state and law: Collection of scientific papers. Issue 49. Odesa: Legal Literature, 536 c.

11. Volyns'kyy statut. [Volyn statute]. *Legal encyclopedia*: [in 6 volumes] / ed. col.: Yu. S. Shemshuchenko (rep. editor) [etc.]. K.: Ukrainian encyclopedia named after M. P. Bazhana, 1998-2004 [in Ukrainian].

12. Kyrylychni spysky Druhoho Lytovs'koho Statutu: paleohrafiya, khronolohiya, kodykolohiya [Cyrillic lists of the Second Lithuanian Statute: paleography, chronology, codicology] / A.-V. Payadaite-Vasilyauskiene; Lviv. national University named after I. Franko. L., (2004). 176 c. [in Ukrainian].

13. Atamanova, N. V. (2014). Lytovs'ki statuty yak istorychni pam'yatky u systemi vitchyznyanykh dzherel prava. [Lithuanian statutes as historical monuments in the system of domestic sources of law]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*. Issue 10-1(1). P. 22–24. [in Ukrainian].